

Veli-Pekka Viljanen

**HE 29/2015 vp TUOMIOISTUINLAIKSI SEKÄ LAEIKSI HALLINTO-OIKEUSLAIN
12 a §:n JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELUSTA JA SOVINNON VAHVISTAMI-
SESTA YLEISISSÄ TUOMIOISTUIMISSA ANNETUN LAIN 28 §:n MUUTTAMI-
SESTA**

Eduskunnan lakivaliokunta 13.10.2015

Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi tuomioistuinlaki. Lailla korotettaisiin nykyisiä oikeudenkäyntimaksuja ja laajennettaisiin maksullisten asiaryhmien alaa nykyisestä. Ehdotusta on valtiosääntöoikeudellisesti arvioitava erityisesti suhteessa perustuslain 21 §:n säännöksiin oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä (ks. PeVL 35/2010 vp) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaaviin määräyksiin. Oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyy oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa (access to court). Tämä oikeus ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa ole kuitenkaan absoluuttinen oikeus niin, ettei se mahdollistaisi esimerkiksi oikeudenkäyntimaksujen asettamista oikeudenkäynnin asianosaisille. Tällaiset maksut eivät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa saa olla kuitenkaan kohtuuttoman suuria niin, että ne vaarantavat oikeuden päästä tuomioistuimeen. Tällaisilla rajoituksilla tulee olla legitiimi tarkoitus ja keinojen pitää olla oikeudenmukaisessa suhteessa tällaisiin sääntelyn tavoitteisiin nähden. Liian korkeat oikeudenkäyntimaksut voivat olla ristiriidassa perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin on arvioinut oikeudenkäyntimaksujen suuruuden merkitystä suhteessa asianomaisen jutun olosuhteisiin, asianomaisen kykyyn suoriutua maksusta sekä prosessin vaiheeseen (ks. esim. EIT:n tuomio *Kreuz v. Puola* 19.6.2001). Merkitystä on annettu myös jutun lopputulokselle. Ihmisoikeussopimusta on katsottu esimerkiksi rikotun, jos tuomioistuimen määräämä korvaus kuluu käytännössä lähes kokonaan oikeudenkäyntimaksun suorittamiseen (ks. esim. EIT:n tuomio *Stankov v. Bulgaria* 12.7.2007).

Ehdotus merkitsisi sinänsä oikeudenkäyntimaksujen tason huomattavaa korotusta. Esimerkiksi käräjäoikeuden alin oikeudenkäyntimaksu on nykyisin 86 euroa, kun se uudistuksen jälkeen olisi 500 euroa. Enimmillään maksu käräjäoikeuksissa siis lähes kuusinkertaistuisi. Suu-

rin korotus koskisi oikeudenkäyntiä markkinaoikeudessa, jossa oikeudenmaksu on nykyisin enimmillään 244 euroa, vastaisuudessa 6000 euroa, sekä markkinaoikeusasioissa korkeimmassa oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Aikaisemmin vakuutusoidessa ei ole peritty lainkaan oikeudenkäyntimaksua, mutta uudistuksen jälkeen maksu ulotettaisiin myös vakuutusoiduteen.

Tosin kansainvälisesti arvioiden ehdotetut maksut eivät suuruudeltaan ole erityisen korkeita. Oikeudenkäynnin kokonaiskustannuksista esimerkiksi siviili- ja rikosasioissa oikeudenkäyntimaksujen osuus ei olisi erityisen merkittävä. Huolimatta korotusten suuruudesta ei oikeudenkäyntimaksujen ehdotettu taso sellaisenaan muodostu käsitykseni mukaan esteeksi asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tietyt suoritteet olisivat edelleen maksuttomia (5 §), joskin nykyiseen verrattuna maksuttomuuden alaa ehdotetaan olennaisesti kavennettavaksi. Lisäksi maksua ei perittäisi oikeusapulain nojalla käsittelymaksuista vapautetuilta eikä muualla laissa viranomaisten toimenpiteistä suoritettavista maksuista vapautetuilta. Yksittäistapauksessa voitaisiin maksun perimisestä luopua, jos se olisi ilmeisen kohtuutonta (7 §). Oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi esimerkiksi tilanteissa, jossa muutoksenhakutuomioistuimien muuttaminen rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi taikka hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutusoidute muuttaminen valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi (9 §).

Esityksen tavoitteena on perustelujen mukaan muun muassa vahvistaa oikeusturvaa lisäämällä tuomioistuintuloja ja tehostamalla maksujen ohjausvaikutusta niin, että oikeusturvaintressitään pienet asiat vähenevät tuomioistuimissa (ks. HE, s. 19). Tämänkaltaisia tavoitteita voidaan pitää perustuslain kannalta hyväksyttävänä perusteina oikeudenkäyntimaksujen asettamiselle.

Huomionarvoista on myös, että lakiehdotuksen 12 §:n mukaan maksut perittäisiin vasta suorituksen valmistumisen jälkeen. Siten ne eivät suoranaisesti asettaisi ennakkoestettä asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi (vrt. PeVL 35/2010 vp, s. 3).

Valtiosääntöoikeudellisena arvioni esitän, etteivät ehdotetut oikeudenkäyntimaksut suuruudeltaan ja kattavuudeltaan muodostu suoranaisesti ongelmallisiksi perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta kyseisten säännösten soveltamiskäytännön valossa.

Tosin oikeusturvanäkökulmasta esitystä voidaan myös perustellusti suhtautua kriittisesti joihinkin ehdotettuihin oikeudenkäyntimaksun soveltamisalan laajennuksiin. Joiltakin osin ehdotetun suuruinen oikeudenkäyntimaksu saattaa tosiasiassa johtaa muutoksenhausta luopumiseen, jos kyse ei ole huomattavasta taloudellisesta intressistä. Tällaisena asiaryhmänä voidaan pitää esimerkiksi verotusta koskevia asioita, jotka nykyisin on jätetty oikeudenkäyntimaksun ulkopuolelle. Ehdotus saattaa tältä osin jossain määrin muuttaa nykyistä tasapainotilaa verovelvollisen oikeusturvaintressin ja julkisyhteisöjen fiskaalisten intressien välillä jälkimmäisten eduksi. Vastaavasti voidaan kysyä, onko oikeudenkäyntimaksun ulottaminen nykyisestä poiketen esimerkiksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevissa asioissa riittävän perusteltua asian luonne huomioon ottaen. Kolmantena esimerkkinä mielestäni ongelmallisesta muutoksesta voidaan mainita lähestymiskielloa koskevat asiat, jotka aikaisemmin ovat olleet kokonaan oikeudenkäyntimaksun ulkopuolella; nyt maksuttomuus jää riippumaan asian lopputuloksesta eli siitä, määrääkö tuomioistuin lähestymiskiellon. Kun lähestymiskiellon suojeluobjektina ovat yksilön keskeisimmät perusoikeudet, erityisesti asianomaisen henki, terveys ja henkilökohtainen vapaus ja tarkoituksena on lähestymiskiellolla suojata yksilöä näiden perusoikeuksien vakavalta vaarantamiselta, olisi mielestäni perusteltua, että tällainen asia voitaisiin saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi ilman oikeudenkäyntimaksun aiheuttamaa ylimääräistä kuluriskiä.

Veli-Pekka Viljanen

Valtiosääntöoikeuden professori, Oikeustieteen tohtori

Turun yliopisto

veli-pekka.viljanen@utu.fi